

Dražen Arbutina

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Pregledni članak • Subject Review
UDK • UDC 712.03(497.5 Zagreb)"15/19"

Rukopis primljen • Manuscript Received: 11.10.1996.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 02.12.1996.

Razvoj kaptolskog vrta Ribnjaka u Zagrebu i planovi za uređenje perivoja

The Development of Ribnjak Garden in Kaptol, Zagreb, and Designs for the Park

Ključne riječi • Key words

Kaptol
perivoj Ribnjak
povijesni park
Zagreb

Kaptol
Ribnjak Park
historical park
Zagreb

Sažetak • Abstract

Cilj članka bio je da se prostorne mijene važnog dijela gradskog tkiva prikažu kao logičan slijed preobrazbi primjerenih vremenu i načinu na koji se grad Zagreb mijenjao tijekom stoljeća svog postojanja. Članak govori o mijenama prostora na kojemu je 1830. godine nastao perivoj. Na temelju usmenih i slikovnih podataka, praćenih od srednjeg vijeka do danas, a vezanih za prostor nekadašnjega kaptolskog vrta Ribnjaka i današnjeg perivoja, stvorena je planska vizualizacija nizom crteža, koja pokazuje ukupnost mijena perivoja Ribnjaka tijekom vremena.

This article shows how an important part of Zagreb, Ribnjak Park, changed during the centuries as the logical result of changes in the city itself. It uses written data and a series of drawings to show changes, from the Middle Ages to the present, of an area on which the bishop's garden was laid out in 1830, and which is today a public town park.

■ Širi prostor perivoja Ribnjaka do danas se istražuje, kako povijesno, tako i umjetnički, ilustrira se i prikazuje tijekom svih povijesnih mijena grada kojega je sastavnim dijelom od najranijih vremena. No takvi su prikazi više bili usredotočeni na okolne dijelove grada Zagreba te su se prostorom današnjeg perivoja Ribnjaka bavili tek usputno.

Premda su činjenice o razvoju i preobrazbama Ribnjaka poznate i često opisivane, nije bilo grafičkih prikaza koji bi ih pokazali kao cjelinu i međusobno ih povezali. Ovaj je članak pokušaj da se do sada poznato o perivoju Ribnjaku prikaže kao cjelina, da se prostorne mijene važnog dijela gradskog tkiva prikažu kao logičan slijed preobrazbi koje su bile primjerene vremenu i načinu na koji se grad Zagreb mijenjao tijekom stoljeća svog postojanja.¹

Korištenjem dostupnih izvora kao što su stručna i znanstvena literatura, stare karte i nacrti, stručni elaborati i dr., te dodatnim arhivskim istraživanjem stvorena je faktografska slika povijesnih mijena prostora koji danas poznajemo kao perivoj Ribnjak. Svi ti podaci osnova su za vizualizaciju svih promjena u perivoju i oko njega.

■ Zbog nedostatka pouzdanih podataka s kraja **srednjovjekovnog povijesnog razdoblja** najranije postojanje definiranih područja Kaptola i Gradeca možemo predočiti samo posredstvom nagađanja povjesničara koji o tom razdoblju pišu nakon nekoliko stoljeća. Tako se u njihovim opisima ondašnjih prostornih struktura pojavljuju i opisi prostora današnjeg perivoja Ribnjaka.

Prema I. K. Tkalčiću, Zagreb je u 14. st. već bio podijeljen na svjetovni dio grada, s gotovo potpuno definiranom gradskom strukturom, i na Kaptol, crkveni dio grada sa samo tri crkve i zgradama samostana franjevac i cistercita. U Tkalčićevu je prikazu² Ribnjak smješten na istočnoj strani Kaptola, predočen kao jedinstvena vodena površina koja se proteže od kapele templara na sjeveru do ispod sjevernog zida zagrebačke katedrale (sl. 1).

Kaptol je kao crkveni dio gradske aglomeracije bio i sam sastavljen od tri zasebne općine i utvrde oko katedrale. Katedrala, utvrđena kulama i bedemima, bila je izdvojena cjelina iz srednjovjekovnih stambenih prostora triju gradskih općina: *Vicus Latino-rum* ili *Laške Vesi*, *Nove Vesi* i samog *Kaptola*³.

Takva je urbana struktura bila linearna. Vjerojatno je takav prostorni raspored bio uvjetovan položajem močvarnog zemljišta na istočnom rubu naselja, zbog čega je ta najranija gradska forma morala ostati "nezavršena", daleko od bilo kakve pravilne strukture.

Putem podataka o uređenju fortifikacija možemo pratiti i prve početke transformacija tog tada močvarnog zemljišta i prve artifičijelne zahvate u prostoru koji su pridonijeli današnjem izgledu perivoja Ribnjaka.

Između 1469. i 1521. godine podignuti su zidovi oko Kaptola⁴, no još je važnije bilo podizanje zidova i kula oko same katedrale. Tada su to bile tek ograde. Zatim je u tom fortifikacijskom sustavu podignut i niz kula radi dopune još rudimentnog obrambenog sustava. Kula velikih vrata ili Velika kula, sagrađena 1515. godine⁵ na istočnoj strani katedralne utvrde, bila je važan dio obrambenog sustava jer se tu nalazi jedini kolni ulaz u biskupsku

1 Članak o perivoju Ribnjaku nastao je istraživanjem povijesne građe radova objavljenih u sklopu seminarskog rada za kolegij Vrtna umjetnost na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. sc. Mladena Obada Šćitarocija. Za nastanak ovog članka posebnu zahvalnost također dugujem asist. mr. sc. Tihomiru Jukiću i asist. Zlatku Karaču.

2 Prema planu iz djela I. K. Tkalčića *Zagabria sub fine saeculi XIV*; reproducirano iz Mohorovičić, A. (1952).

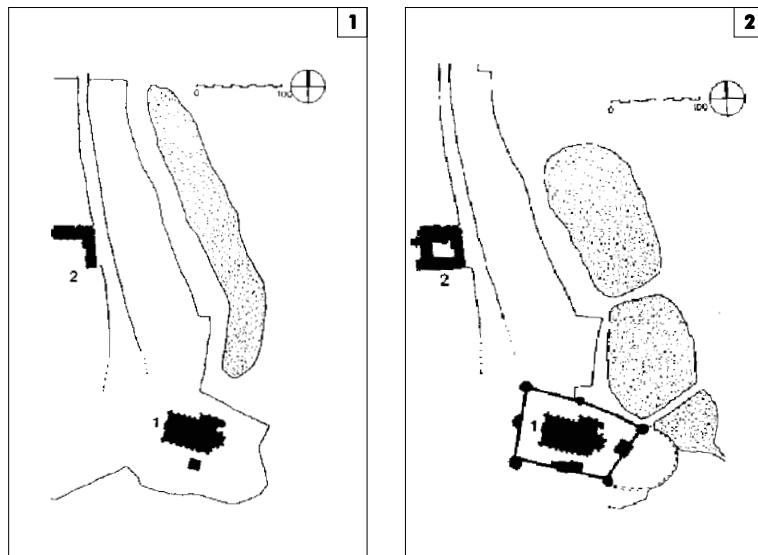
3 Pandžić, A., 1994.

4 Dobronić, L., 1991: 9.

5 Dobronić, L., 1991: 39.

6 Dobronić, L., 1991a. U knjizi se to potvrđuje i autoričnim istraživanjem inventarnih lista iz 16. st., u kojima se spominju veliki lanci za taj most. I na grafičkom prikazu biskupske tvrđe s cehovskog lista postolara također se vidi most koji je iz istočne kule, od ulaza, vodio prema Gamuli.

7 Škalamera, Ž., 1994c: 46. Nikola Angielini bio je talijanski vojni arhitekt kojega je car poslao da prikupi obavijesti o utvrđenim gradovima na turskoj granici. Na taj je zadatak Angielini poslan oko 1566. godine, kad se pretpostavlja da su ti planovi i nastali.

1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan

tvrdi. Kula je svojim dimenzijama neusporedivo najveća i obrambeno najjača kula, a svojim volumenom istaknuta je ispred tvrđavskog bedema.

Usporedno s podizanjem niza zidova i kula počinje parcelacija i plansko naseljavanje tako ograđenog zemljišta. S povećanjem stanovništva povećava se i obrambena moć kaptolske utvrde.

Pritom je taj prvi sustav obrane imao i prirodnu dopunu u močvarama sa istočne strane kaptolskog brijega, a ispred kule i istočnog zida katedralne tvrđe bio je iskopan jarak radi lakše obrane ulaza u utvrdi, do kojega se dolazilo preko lančanog⁶ mosta. Tim su kopanjem obrambenog jarka i gradnjom mosta preko njega učinjeni prvi zahvati na artificijelnim preinakama prostora današnjeg perivoja Ribnjak.

Nakon tih srednjovjekovnih zahvata prostor uz istočni rub Kaptola dugo nije bio uređivan te je u 19. st. to izazvalo prosvjed građana. Ali u svim dotadašnjim burnim vremenima bio je to jedan od zaloga sigurnosti jer je takva vodena površina prirodna zapreka za teško naoružano pješništvo i konjaništvo srednjovjekovnih vojska.

■ Prikazi Nikole Angielinija⁷ iz 16. st. prvi su prikazi Kaptola i Gradeca te prostora koji ih neposredno okružuju, među njima i današnjeg perivoja Ribnjaka. Za te prikaze znamo da su rađeni bez velikih povijesnih spekulacija i da su na planovima utvrde Kaptola i Gradeca iscrtane u izometriji, tako da su se mogli razabrati i konstrukcijski detalji fortifikacijskog sustava. Poznato je pet različitih varijanti istog crteža⁸, najvjerojatnije nastalih iz istog izvornika. Svi su svjedočanstvo o obliku i kvaliteti utvrda na turskoj granici, a utemeljeni su na činjenicama i na realnom stanju, no s dozom umjetničke slobode i netočnim prikazima nekih činjenica. Takve su nepreciznosti bile uvjetovane slobodnom procjenom autora crteža da zanemari neke, njemu manje važne detalje, a da neke dijelove prikaza naglasi ili slobodnije interpretira.

SL. 1. Prikaz Kaptola i prostora današnjeg perivoja Ribnjaka u 14. st. prema nacrtu I. K. Tkalčića

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

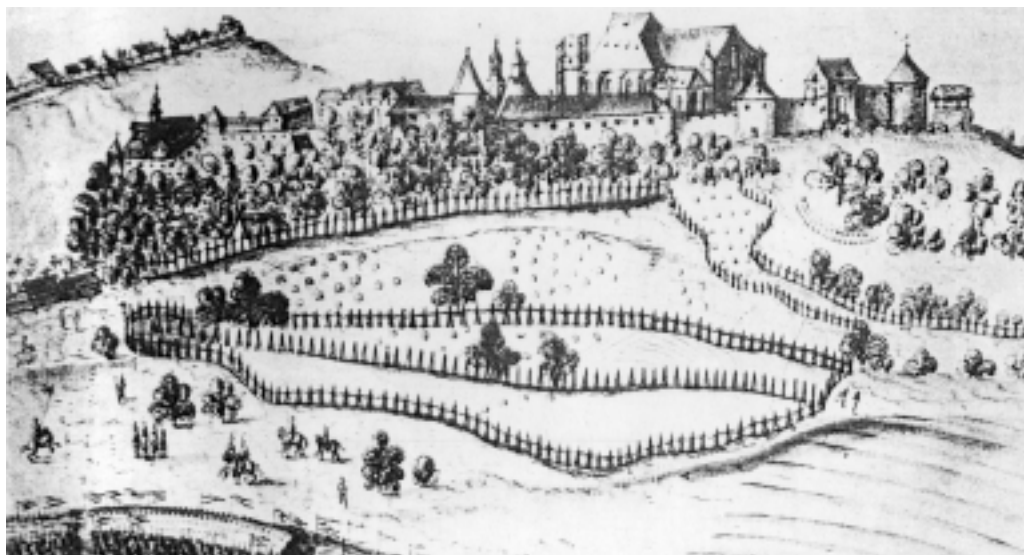
FG. 1. Kaptol and the area of today's Ribnjak Park in the 15th c., after a drawing by I. K. Tkalčić

SL. 2. Prostor današnjeg perivoja u 16. st., crtan prema planovima Nikole Angielinija

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 2. The area of today's park in the 16th c., drawing after plans by Nikola Angielini

⁸ Na prikazima Nikole Angielinija vide se tri vodene površine. Na tim prikazima sjeverna površina izgleda kao veća. Južni je ribnjak na svim prikazima manji i sastoji se od dva dijela razdvojena drvenim mostom ili provizornim nasipom. Na svim je prikazima prostor istočno od ulazne kule opasan bedemom i uključen u obrambeni sustav Kaptola. Prema jednoj od pretpostavki smatra se da je to prostor današnje Gamule, iako se u dosad objavljenoj literaturi ne može naći potvrda za to, ali ako su ti prikazi stvarne slike ondašnjeg stanja, takve velike "umjetničke" slobode u prikazu ni onda nije smjelo biti. Ta je istočna strana kaptolske utvrde potaknula i A. Zmegača 1994. na zaključak kako je prvi Angielinijev crtež točan, te kako je i prostor današnjeg perivoja Ribnjaka velikim dijelom bio unutar prvobitnih kaptolskih zidina. Planovi Nikole Angielinija čuvaju se u Beču, Karlsruheu i u Dresdenu, i to u *Nationalbibliothek*, Wien, Cod. 8609, Cod. 8607; *Generallandesarchiv*, Karlsruhe, Hfk, Bd. XV; *Staatsarchiv*, Dresden, Schr. XXVI, F. 96, Nr. 6, Bl. 14/15 i, Schr. XXVI, F.96, Nr.11, Bl.18. U nas ih prvi put objavljuje Lelja Dobronić 1992: 24, drugi put su svi ti planovi objavljeni 1994., u: *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima...*: 46, 47, 49.

SL. 3. Prikaz Zagreba iz 1661. godine

Izvor • Source
Beč, Nacionalna
biblioteka, cod. 8609.

FG. 3. Zagreb in 1661

Na Angielinijevim se planovima (sl. 2) uočavaju ribnjaci prikazani kao tri vodene površine. Dva veća ribnjaka bila su, čini se, samostalne vodene površine, odvojene komadom zemljišta. Treći je ribnjak bio najmanji od sjevernije, veće vodene površine odvojen nasipom ili samo mostom. Na tome se pak nasipu (ili mostu) nalazila cesta što se prema istoku pružala od istočnih vrata na katedralnoj utvrdi. Iz tog malog južnog jezera izlijevao se vodeni tok koji se protezao prema Savi, bez spajanja s potokom Medveščakom, koji je također predočen na tim nacrtima.

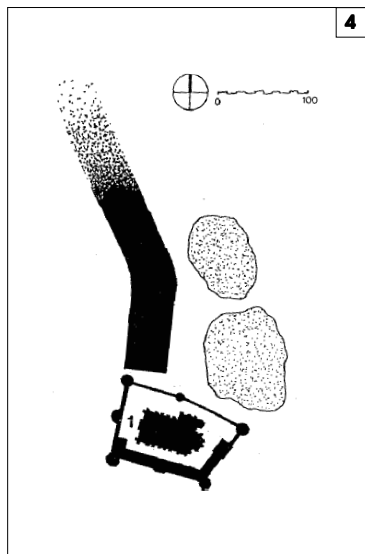
■ Zemljovid iz **17. st.** ne donose mnogo podataka o izgledu grada te tako ni o području današnjeg perivoja Ribnjaka. Na crtežu Zagreba iz približno 1661. godine (sl. 3) nisu prikazani ribnjaci podno istočnih kaptolskih zidina već samo prostor *Gamule*, i to kao neizgrađeni prostor s pojedinačnim stablima. Naravno, ni ti podaci ne mogu sigurno svjedočiti o stvarnom izgledu Zagreba iz tog vremena jer su crtači takvih prikaza bili spremni olakšati sebi posao i crteže izraditi odoka, približno ili prema vlastitoj predodžbi.

Umjesto vodenih površina iz Angielinijevih nacrti, u 17. st. možemo sigurno govoriti o ribnjacima, o kojima svjedoči Benedikt Vinković⁹ 1642. godine: "... s istočne strane namjesto jarka stari pojas crkve osiguravala su dva ribnjaka zagrebačkog biskupa, od kojih jedan postoji, a drugi leži napušten ...".

■ Kao ni u stoljeću prije, ni u zemljovidima iz **18. st.** nema dovoljno podataka o strukturi prostora istočnih rubova Zagreba na mjestu današnjeg perivoja Ribnjaka jer su to uglavnom vojne topografske karte s osnovnim zemljopisnim podacima. No unatoč malom mjerilu i strogo određenoj namjeni (vojnoj), i na tim prilično rudimentnim kartografskim prikazima ipak se može barem nazreti oblik i veličina uređenog prostora današnjeg perivoja. U 18. st., na karti "prve zemaljske jozefinske izmjere", Zagreb je prikazan s više detalja, ali zbog malog mjerila karte¹⁰ (1:28 800) nije se moguće baš potpuno pouzdati u sve prikazane podatke. Tako je na njoj prostor perivoja Ribnjaka prikazan kao neuređen i

⁹ Dobronić, L., 1991: 6.

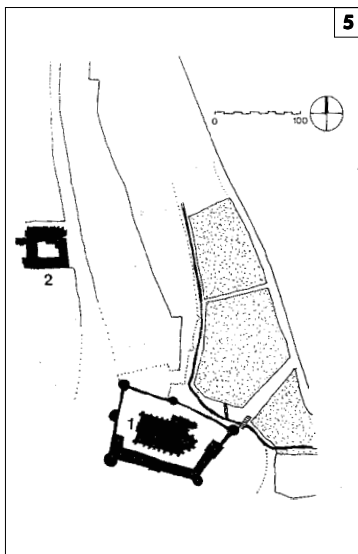
¹⁰ *** (1994), *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima...*: 58-59.

SL. 4. Prostor današnjeg perivoja Ribnjaka u 18. st. crtan prema rukopisnoj topografskoj karti Hrvatske izrađenoj u mjerilu 1:57 000 za osobnu uporabu cara Josipa II.

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

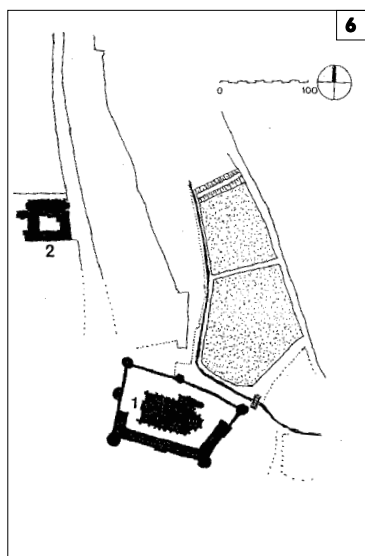
FG. 4. The area of today's Ribnjak Park in the 18th c., drawing after drafted topographical map of Croatia made for the personal use of Emperor Joseph II, in the scale 1:57,000

SL. 5. Prikaz prostora današnjeg perivoja Ribnjaka crtan prema izmjeri geometra J. Gigla iz 1806. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

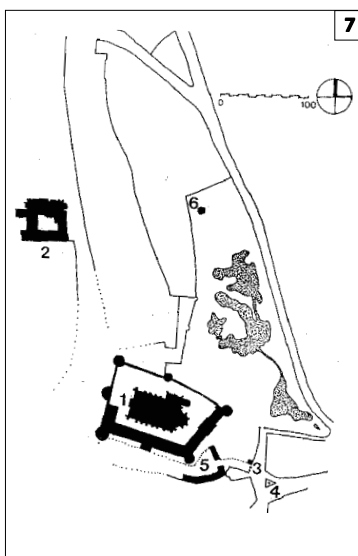
FG. 5. The area of today's Ribnjak Park, drawing after the measurements of the geometer J. Gigl, 1806

SL. 6. Prikaz prostora današnjeg perivoja Ribnjaka crtan prema geodetskoj snimci inž. Luke Domitrovića iz 1813. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 6. The area of today's Ribnjak Park, drawing after the geodesic survey by engineer Luka Domitrović, 1813

SL. 7. Prostor današnjeg perivoja Ribnjaka kako ga je opisao Mihovil Kunić; crtano prema slikovnoj rekonstrukciji Anđel G.

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 7. The area of today's Ribnjak Park as described by Mihovil Kunić. Drawing after the pictorial reconstruction by Anđel G.

1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan; 3. vrtlarova kuća; 4. obelisk; 5. gospodarski objekti biskupskog posjeda; 6. sjenica

neizgrađen, s dva mala jezera, ribnjaka. Od ta dva jezera manje je ono sjeverno, a južni je ribnjak veći.

I na vojnoj topografskoj karti izrađenoj za osobnu uporabu cara¹¹ Josipa II, u mjerilu 1:57 000 (sl. 4), prikazana su dva ribnjaka na neuređenom prostoru. Slično prethodnom zemljovidu, i ta karta kao manji prikazuje sjeverni ribnjak, a veće je jezero južno.

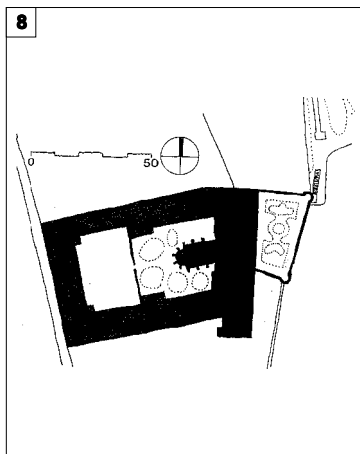
Zapuštenost prostora današnjeg Ribnjaka bila je korisna sve do prestanka opasnosti od naoružanih napadača koji bi bili prisiljeni prići blizu utvrdi i boriti se hladnim oružjem. Nakon pojave učinkovitog vatrenog oružja i smirivanja prilika u okolici Zagreba,

11 Škalamera, Ž., 1994b.

SL. 8. Crtež istočnog dijela današnjega Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, nekadašnjeg sjemeništa; prema katastarskoj izmjeri iz 1909/1913. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

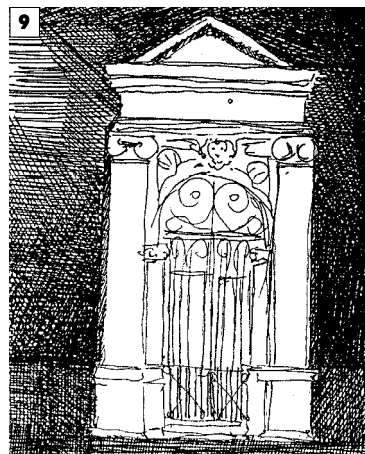
FG. 8. Drawing of the eastern part of today's Catholic Theological Faculty, the former seminary. According to cadastral survey from 1909/13

SL. 9. Crtež kapelice sv. Ivana Nepomuka na jugoistočnom rubu perivoja, unutar ograde

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 9. Drawing of the chapel of St John Nepomuk on the south-east edge of the park, just inside the wall

prestaje i vojna važnost Kaptola kao utvrde i njegovih palisada kao sredstva obrane od napadača, a neuređeno močvarno zemljište gubi zadaću ometanja pristupa srednjovjekovnoj tvrđavi. U tom se trenutku pojavljuje težnja za uređenjem prostora koji je nekad bio vitalan za obranu grada.

■ Početkom **19. st.** za vrijeme biskupa Maksimilijana Vrhovca građani Vlaške ulice uputili su mu molbu da se popravi trošni mostić na putu iz katedralne utvrde prema Vlačkoj ulici. Taj je most vjerojatno premošćivao vodu što je tekla iz Ribnjaka, kao i one iznad vode što je protjecala koritom bujičnog potoka Ribnjaka.

Biskup Vrhovac naumio je urediti tada zapuštene ribnjake pa je svojim geometrima naredio da se obave potrebna mjerenja¹². Tako je ribnjake najprije 1806. godine snimio geometar Gigl¹³, a zatim ga je 1813. godine izmjerio Luka Domitrović.

Te prve prave geometarske snimke Ribnjaka (sl. 5) geometar J. Gigl napravio je u svibnju 1806. godine. Na njima se vide tri ribnjaka i bujični potok koji je teкао uz istočni rub kaptolskih zidina. Na tom se planu vidi i put koji je vodio uz južni bedem katedralne utvrde i prelazio preko mostića na bujičnom potoku te dalje nasipom između srednjega i južnog ribnjaka izbijao na veći put s istočne strane ribnjačke udoline.

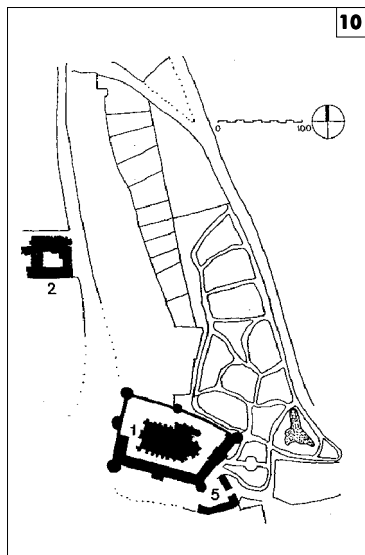
Na tom su izmjeru prikazane i površine svakog ribnjaka. Sjeverni je ribnjak imao površinu 1 959 četvornih hvati, srednji 2 968 četvornih hvati, a južni ribnjak 1 796 četvornih hvati. O dvama gornjim ribnjacima možemo govoriti kao o vodenim površinama, a treći je također trebao biti ribnjak, ali je nejasno kako je prikazani potok, koji cijelim svojim tokom prolazi uz gornja dva ribnjaka, najednom prešao preko površine trećeg, "vodenog" dijela. Pretpostavka je da se na tom prostoru voda nakupljala samo za vrijeme najvećih padalina. Kako je zemljište snimljeno polovicom svibnja, vjerojatno je tada treća površina bila djelomično bez vode¹⁴.

Drugi plan Ribnjaka načinio je 14. travnja 1813. godine biskupski inženjer Luka Domitrović (sl. 6). Na tom je nacrtu prikazao promjene što su nastale u tih sedam godina. Na planu se vidi da je manja površina najsjevernijeg ribnjaka poslužila za pojačanje nasipa. Taj

¹² Dobronić, L., 1991a: 86.

¹³ *** (1960), "Iz starog i novog Zagreba", II:192. Inženjer Gigl se u članku *Zagreb u klasicističkom dekoru* spominje kao jedan od arhitekata zaduženih da prilikom dočeka cara Franje II. izrade nacрте za ukrase postavljene po Zagrebu.

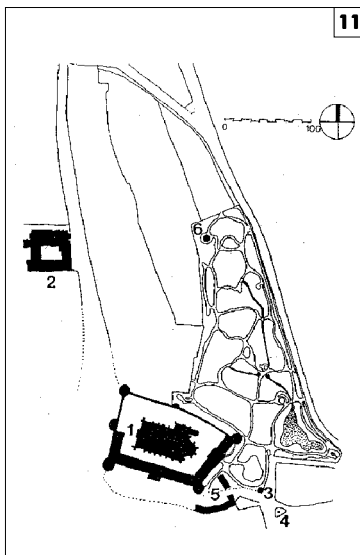
¹⁴ Napomena autora: prema reprodukciji originalne izmjere iz knjige Dobronić, L., 1991a: 86.

SL. 10. Prostor današnjeg perivoja Ribnjaka crtan prema rukopisnoj topografskoj karti Zagreba i okolice iz 1853/1854. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

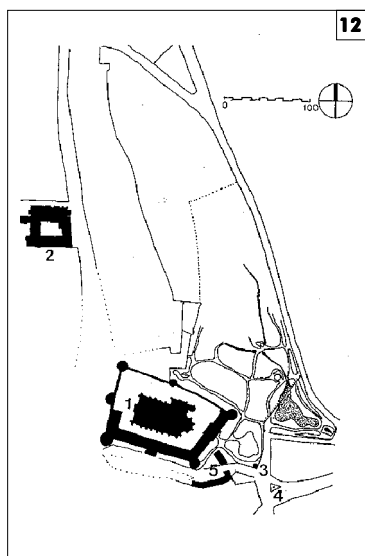
FG. 10. The area of today's Ribnjak Park, drawing after the drafted topographical map of Zagreb and its surroundings from 1853/54

SL. 11. Prostor današnjeg perivoja Ribnjaka crtan prema katastarskoj snimci iz 1864. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

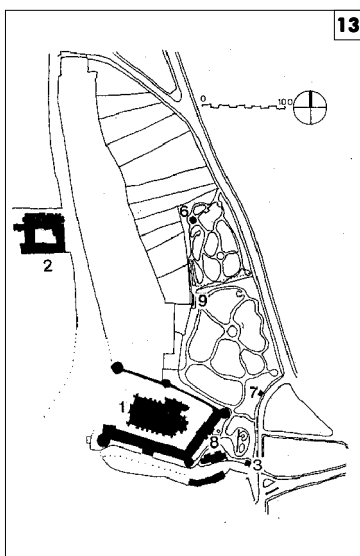
FG. 11. The area of today's Ribnjak Park, drawing after cadastral survey from 1864

SL. 12. Prikaz osnove za uređenje novoga gradskog trga na mjestu nekadašnjega malog južnog jezera u perivoju (danas Langov trg) crtan prema snimci gradskog mjernika Bedekovića iz 1868. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 12. Plan for a new town square on the site of the former small south lake in the park (today's Langov trg), drawing after the survey of the town surveyor Bedeković, 1868

SL. 13. Prikaz perivoja Ribnjaka crtan prema katastarskoj izmjeri iz 1909/1913. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 13. Ribnjak Park, drawn after cadastral survey from 1909/13

1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan; 3. vrtlarova kuća; 4. obelisk; 5. gospodarski objekti biskupskog posjeda; 6. sjenica; 7. kapela sv. Ivana Nepomuka; 8. paviljon biskupske oranžerije; 9. stubište između sjemeništa i sjevernog dijela perivoja

nasip na snimci J. Gigla iz 1806. godine nije prikazan masivnim kakav je vidljiv na prikazu Luke Domitrovića.

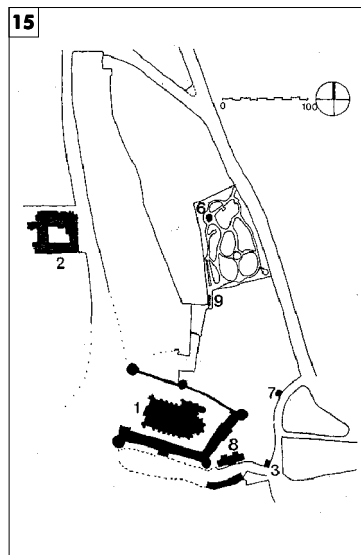
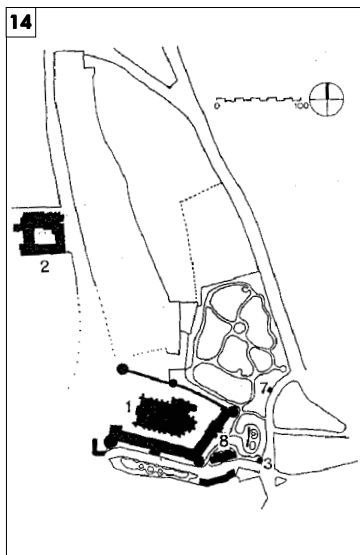
Prije nego je biskup Alagović počeo svoju "akciju" stvaranja perivoja, prostor nekadašnjeg ribnjaka bio je, prema svjedočenju Mihovila Kunića¹⁵, ruglo i opasnost za zdravlje, kako biskupa, tako i okolnog puka. Kunić je također govorio o ribnjacima koji bi tijekom ljetnih mjeseci presušili i postali samo vlažna zemlja ili potpuno nestali, dok bi u mjesecima s dosta padalina postajali prava mala jezercica.

15 Dobronić, L., 1991a: 86.

SL. 14. Prikaz južnoga "privatnog" dijela perivoja Ribnjaka crtan prema geodetskoj izmjeri iz 1909/1913. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 14. The south "private" part of Ribnjak Park, drawing after geodesic survey from 1909/13

SL. 15. Prikaz sjevernog dijela perivoja Ribnjaka crtan prema geodetskoj izmjeri iz 1909/1913. godine

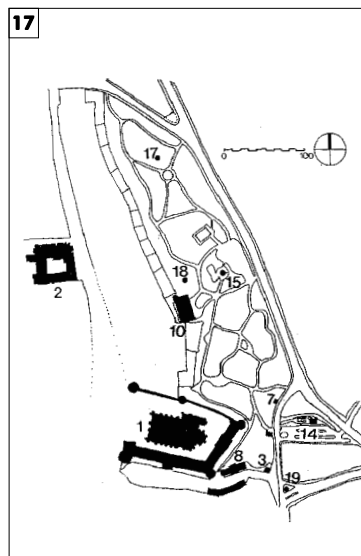
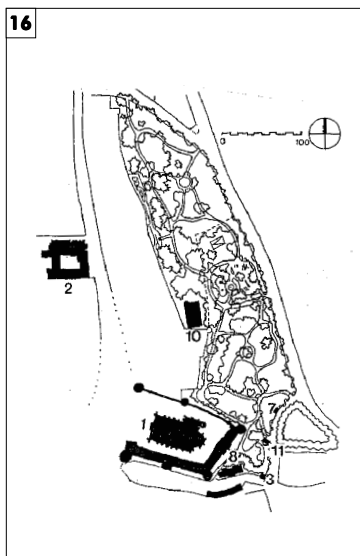
Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 15. The north part of Ribnjak Park, drawing after geodesic survey from 1909/13

SL. 16. Prikaz proširenja perivoja Ribnjaka crtan prema projektu arhitekta Zvonimira Frohlich iz 1946. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 16. The extension of Ribnjak Park, drawing after the design of arch. Zvonimir Frohlich, 1946

SL. 17. Prikaz razmještaja prostornih akcenata unutar perivoja i u neposrednoj okolici perivoja Ribnjaka

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 17. The distribution of spatial accents in the more distant and the immediate surroundings of Ribnjak Park

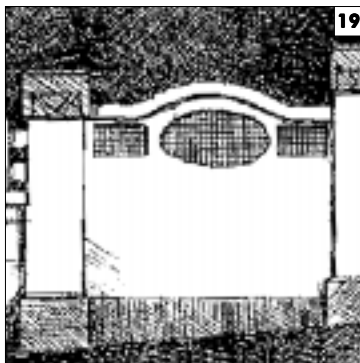
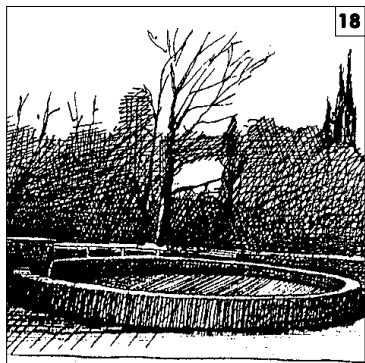
1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan; 3. vrtlarova kuća; 6. sjenica; 7. kapela sv. Ivana Nepomuka; 8. paviljon biskupske oranžerije; 9. stubište između sjemeništa i sjevernog dijela perivoja; 10. zgrada nekadašnjega Pionirskog doma; 11. javni WC; 14. benzinska crpka; 15. fontana; 17. skulptura Goranov kubus V. Bakića; 18. skulptura Akt A. Augustinčića; 19. spomenik Augustu Senoi M. Ujević

Kad je biskup Alagović naumio urediti prostor biskupskih ribnjaka, pozvao je u travnju 1830. godine Leopolda Klingspogela¹⁶, dotad nadzornika lovišta kneza Bathyanya u Velikoj Kanjiži¹⁷, da izradi plan i vodi radove na podizanju novog perivoja.

Alagović je poduzeo i niz radova na biskupskom dvoru, te su oni vidljivi u prostoru današnjeg perivoja Ribnjaka kao produženje istočnog krila do sjeveroistočne kule. Na samoj kuli postavljeni su balkoni s

16 Dobronić, L., 1991a: 87.

17 Dana 23. studenog 1821. Leopold Klingspogel došao je i u Golubovec (Donja Stubica) i sa sobom donio 336 sadnica drveća za perivoj (prema Dobronić, L., 1991a: 89).

SL. 18. Crtež fontane koja se danas u perivoju Ribnjaku nalazi na mjestu planiranog bazena za malu djecu iz projekta Z. Frohlicha

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 18. Drawing of the fountain that today stands in Ribnjak Park on the site of the "swimming-pool for small children" from Z. Frohlich's design

SL. 19. Zidana ograda na sjeverozapadnom rubu perivoja

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 19. Drawing of the wall on the north-western perimeter of the park

Alagovićevim inicijalima. I danas na ogradi unutar rešetaka stoje slova AAEZ, kao *Alexander Alagovich Episcopus Zagradiensis*¹⁸.

Biskup Alagović riješio je problem zapuštenih ribnjaka podno istočnih kaptolskih zidova tako da ih je uredio u park s vodopadom, egzotičnim biljem i ukrasnim kipovima. Ta je akcija završena postavljanjem obeliska (sl. 30) ispred istočnog ulaza u perivoj, na križanju Branjugove i Vlaške ulice, ali nakon stradanja u nevremenu srušen je zbog trošnosti 1878. godine¹⁹.

Kad su počeli radovi na uređenju perivoja, Kunić je, ushićen time, govorio kako se Ribnjak pretvara u "moderan, ukusan engleski park s tekućim vodama ..."²⁰. On navodi radove (sl. 7) koji su završeni u godini kad su i započeti, naravno ne potpuno, ali veći je dio građevnih radova bio gotov. Kunić piše: "Cijeli se park dijeli u šest glavnih dijelova s popratnim dijelovima i spojevima. Osnovna ideja tog parka je blagi brijeg koji se pomalo gubi u ravnici, s tekućom vodom koja u neprekinutom spustu oblikuje tri ribnjaka (tada) međusobno spojeni različito oblikovanim kanalima, da bi na kraju završili vodopadom. Šest glavnih dijelova su: 1. brijeg, 2. prvi ribnjak, 3. drugi ribnjak, 4. treći ribnjak, 5. vodopad, 6. gamula s novim parkom."

Osim uređenja samog parka, biskup Alagović je počeo uređivati prostore i zgrade uokolo perivoja. Tako je uređenjem zgrade sjemeništa oblikovan i zapadni rub prostora današnjeg parka. Istočno pak krilo sjemeništa (sl. 8) podignuto je nakon što je Alagović isušio stare ribnjake i dao podignuti novi perivoj²¹. "Dozidao je onaj dio što imade izgled u biskupski vrt, bližnje vinograde i na Laščinsku visočicu... Buduć da je s one strane strmina, stoga da temelj bude imao čvršće podnožje, prizidan je komadić od biskupova vrta, zemljom nabit i poduprt dvjema kulama", napisao je Tkalčić 1861. godine kao svjedok tih radova. U toj ranoj verziji perivoja Ribnjaka, što je očito iz svih pisanih izvora te topografskih i katastarskih karata, vidi se trećinu manja površina od površine današnjeg perivoja. Cijela je gornja trećina prostora sjeverno od Alagovićeve zahvata (perivoja Ribnjaka) još bila pod vrtovima pojedinih kanoničkih kurija²².

U prikazu sa zemljovidne karte (sl. 10) iz 1853/1854. godine²³ već se vidi da su u perivoju Ribnjaku nestala dva od tri jezera što ih je u svojim opisima naveo Mihovil Kunić. Na tom prikazu s originalne rukopisne topografske karte vidi se samo malo, južno jezero. Na karti se vidi oblik i veličina parcela kanoničkih vrtova sjeverno od perivoja.

18 Dobronić, L., 1991a: 83.

19 Dobronić, L., 1991a: 89.

20 Dobronić, L., 1991a: 87.

21 I danas dvije kule stoje na istočnoj strani sjemeništa i nadvijaju se nad malom terasom zgrade nekadašnjega dječjeg (Pionirskog) doma.

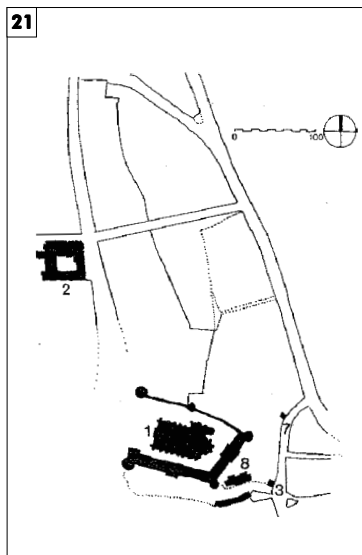
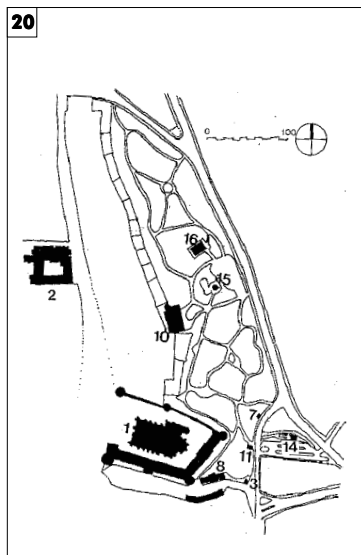
22 Stoga taj prostor na sjeveru ne ulazi u područje perivoja sve do nakon Drugoga svjetskog rata.

23 Originalna rukopisna topografska karta *Agram sammt Umgebung*, Bečki ratni arhiv G I h 1-1-5; reproducirano 1994, *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima ...*: 80-81.

SL. 20. Prikaz postojećeg stanja u perivoju Ribnjaku crtan prema katastarskoj izmjeri iz 1968. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 20. Ribnjak Park as it is today, drawing after cadastral survey from 1968

SL. 21. Prostor perivoja Ribnjaka crtan prema regulacijskoj osnovi grada Zagreba iz 1889. godine

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

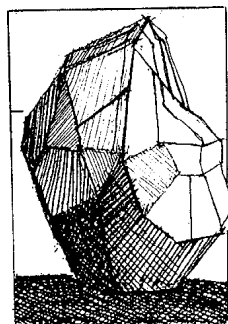
FG. 21. The area of Ribnjak Park, drawing after regulation plan of the city of Zagreb from 1889

1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan; 3. vrtlarova kuća; 7. kapela sv. Ivana Nepomuka; 8. paviljon biskupske oranžerije; 10. zgrada nekadašnjega Pionirskog doma; 11. javni WC; 14. benzinska crpka; 15. fontana; 16. komunalne instalacije

SL. 22. Crtež skulpture Vojina Bakića Goranov kubus

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 22. Drawing of the sculpture Goran's Cube by Vojin Bakić

Preobrazbe perivoja Ribnjaka najdetaljnije su prikazane na karti (sl. 11) katastarske izmjere iz 1864. godine²⁴. Na njoj se više ne vidi najveći dio vodenih površina iz prvobitnog uređenja, pa se uz malo južno jezero zamjećuje samo vrtni paviljon na sjevernom rubu perivoja kao jedan od važnijih dijelova tog prvog rješenja.

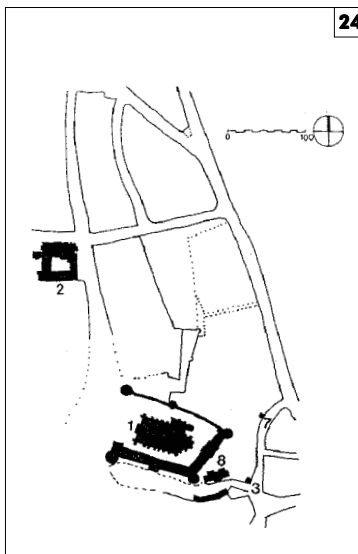
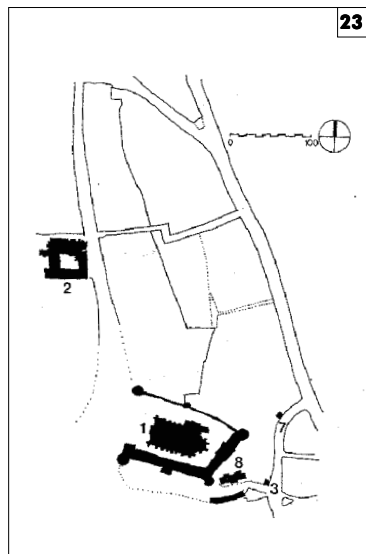
Nakon katastrofalnog potresa 1880. godine arhitekt Herman Bolle započinje obnovu katedrale i kompleksa nadbiskupske palače. Tada su srušeni staklenici oko nadbiskupskog dvora, a niže od jugoistočne kule podignuta je zgrada nove biskupske oranžerije (sl. 28). Za tu se novu zgradu pretpostavlja da ju je također podigao Herman Bolle²⁵.

Ispod uzvisine Gamule na istočnom dijelu parka, uređen je ulaz i uz njega podignuta mala kućica za vrtlara (sl. 27). Biskup Alagović je 10. travnja 1834. godine s Antunom Stiedlom načinio ugovor o gradnji vrtlarove kuće, koja je i sagrađena istog ljeta. Godine 1836. uz zgradu se podiže i portal sastavljen od dva veća i dva manja pilastra okrunjena vazama. Između tih pilastara postavljena su i trija vrata od kovanog željeza. Takva je cjelina ulaznog portala u perivoj Ribnjak okrunjena postavljanjem obeliska na mali trg ispred vrtlarove kuće. Danas je ona u Branjugovoj ulici pod brojem 1.

Prostor nekadašnjeg perivoja obuhvaćao je i prostor današnjeg Langova trga. Na tom je prostoru nekada bilo malo jezero, koje je ostalo posljednje od svih vodenih površina zamišljenih i izvedenih za vrijeme biskupa Alagovića. Nakon prosvjeda i zahtjeva građana Vlaške ulice upućenih 1870. godine biskupu Mihaloviću²⁶, jezero je isušeno i prema željama građana na njegovu je mjestu nastao novi gradski trg. No planovi za taj trg postojali su i prije tih građanskih molbi. Već je 1868. godine gradski mjernik Bedeković izradio rudimentni nacrt (sl. 12) za rubove novog gradskog trga²⁷. Taj se

24 Dobronić, L., 1991a: 90.

25 Na prostoru podno jugoistočne kule nadbiskupske tvrđe podiže se potkraj 19. st. paviljon biskupske oranžerije. Njegov je autor nepoznat, no u stručnim se radovima pojavljuju razna nagađanja o njegovu stvarnom kreatoru. U članku Maruševski, O. (1993) postavlja se pitanje nije li taj staklenik možda djelo Franje Kleina. Kao prilog toj tvrd-

1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan; 3. vrtlarova kuća; 7. kapela sv. Ivana Nepomuka; 8. paviljon biskupske oranžerije

Nadbiskupski trg, na nacrtima pojavljuje u konačnom obliku već na planu grada Zagreba iz 1878. godine²⁸.

Kad je uređivan Nadbiskupski trg (danas Langov trg), u ogradi parka Ribnjaka sagrađena je kapelica sv. Ivana Nepomuka (sl. 9), i to zajedno s ogradom. Ta je kapelica temeljito obnovljena već 1890. godine, kad je dobila i novi kip sv. Ivana Nepomuka, željeznu rešetku, kameni pod i nove stube.

Kraj 19. st. na prostoru perivoja obilježilo je i prelaganje potoka Medveščaka u novo korito, ispod današnje ulice Ribnjak. Ta je ulica tada modernizirana te proširena na nadsvođenom dijelu potoka Medveščaka. Tada je posegnuto i za prostorom perivoja, koji je smanjen za širinu proširenja ceste²⁹.

■ Kada početkom 20. st., 1909. godine, počinju nove katastarske izmjere (sl. 13), pojavljuju se novi detalji, koji nam mogu pomoći da odredimo tok događaja oko perivoja.

Na kartama tih novih izmjera vidi se da je perivoj podijeljen na dva dijela. Donji, južni njegov dio (sl. 14) izravno je vezan za nadbiskupski dvor. Pretpostavlja se da je taj dio perivoja bio privatni i da je u nj osim biskupa mogao ući samo određen broj ljudi.

Sjeverni dio perivoja (sl. 15) stubama je bio povezan sa zgradom sjemeništa (danas Katolički bogoslovni fakultet) i možda je imao manje ograničen pristup. Najvjerojatnije je služio potrebama sjemeništara, a možda i širem građanstvu. Njegov posebno naglašen ulaz, smješten na sjeveroistočnom rubu parcele, bio je širi od ulaza koji je gledao na Nadbiskupski trg (Langov trg).

Prostor perivoja Ribnjaka i područje parcela kanoničkih vrtova bio je prvobitno ograđen provizornom drvenom ogradom. Nakon što su drvene ograde s vremenom propale, počelo je podizanje zida kojim bi se odijelilo prostor perivoja i kanoničkih vrtova od ceste

SL 23. Prostor perivoja Ribnjaka crtan prema nedatiranom nacrtu iz Povijesnog arhiva grada Zagreba br. 3621-IA/63.

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 23. The area of Ribnjak Park, drawing after an undated plan from the Historical Archives of the city of Zagreb, No. 3621-IA/63.

SL 24. Prostor perivoja Ribnjaka crtan prema nedatiranom nacrtu iz Povijesnog arhiva grada Zagreba br. 3167-IA/43.

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 24. The area of Ribnjak Park, drawing after an undated plan from the Historical Archives of the city of Zagreb, No. 3167-IA/43.

nji autorica navodi da je staklenik, tj. biskupska oranžerija već ucrtana na geodetskoj karti iz 1864. godine. Na toj se karti stvarno vidi objekt na mjestu današnje oranžerije, no njegove su tlocrtne dimenzije uvelike različite od dimenzija nama poznatog staklenika. Cijeli objekt na toj karti geodetske izmjere odgovarao bi tek središnjem dijelu današnjeg paviljona biskupske oranžerije, a o bočnim krilima koja su na današnjem paviljonu istaknuta i daju mu priličnu duljinu nema ni govora. Zato je vjerojatnija pretpostavka iznesena u članku Mišćević, Lj. (1987) da je paviljon djelo H. Bollea, jer je nastao u razdoblju kad je Bolle vodio radove na obnovi katedrale nakon katastrofalnog potresa 1880.

26 Dobronić, L., 1991a: 91.

27 Crtež s naslovom *Osнова za uređenje trga na Ribnjaku* reproduciran je u knjizi Dobronić, L., 1991b: 110. Original se čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu: *Præsidual Mihalović, 137/1890*.

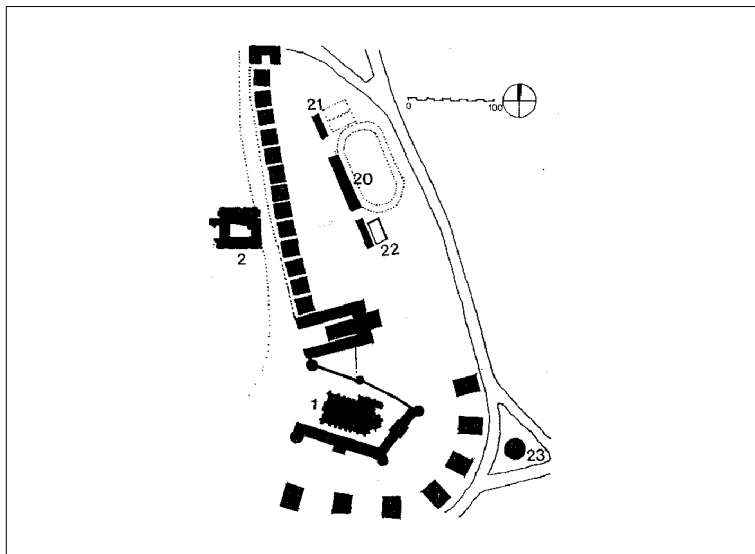
28 Prema reprodukciji plana, katalog izložbe *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama 1994:91*. Original nacrt čuva se u Muzeju grada Zagreba.

29 Obad Ščitaroci, M., 1992: 62.

SL. 25. Prostor perivoja Ribnjaka crtan prema zamisli arhitekata Bahovca i Zemljaka

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 25. The area of Ribnjak Park, drawing after the design of architects Bahovac and Zemljak

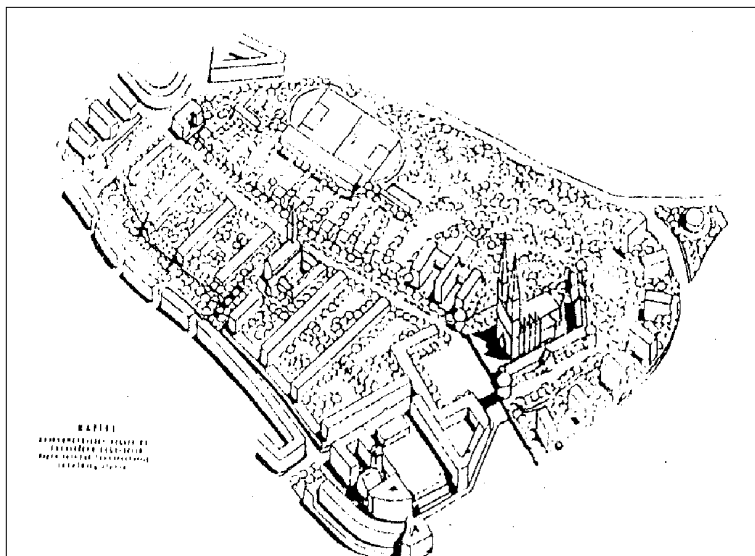

1. Katedrala; 2. franjevačka crkva i samostan; 20. športski stadion; 21. tereni za tenis; 22. otvoreni bazen; 23. paviljon

SL. 26. Izometrijski crtež kompleksa na Kaptolu kako su ga predviđali arhitekti Franjo Bahovac i Ivan Zemljak 1934. godine

Izvor • Source Knežević, S. (1992)

FG. 26. Isometric drawing of the Kaptol area as designed by architects Franjo Bahovac and Ivan Zemljak in 1934

30 Ungar, P., 1949: 96.

31 *** (1994), *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima ...*: 92.

32 Original karte: Povijesni arhiv grada Zagreba, br. 3621-IA/63.

33 Original karte: Povijesni arhiv grada Zagreba, br. 3167-IA/43.

34 Original karte: Povijesni arhiv grada Zagreba, br. 3157-IA/37.

35 To je vidljivo iz izometrijskog crteža reproduciranoga u Knežević, S., 1992.

Ribnjak. Danas je od te zidane ograde (sl. 19) ostalo samo sedam polja na samom sjeverozapadnom uglu proširenog perivoja.

■ Razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata obilježeno je potpunim otvaranjem perivoja javnosti te, još bitnije, njegovim proširenjem na sjeverne parcele kanoničkih vrtova.

Projekt proširenja i preoblikovanja starog nadbiskupskog perivoja izradio je arhitekt Frohlich, a taj je plan (sl. 16) publiciran 1949. godine³⁰. Tim je nacrtom zadržan dio starih šetnica, ali više nema ni traga prvobitnim elementima opreme perivoja poput skulptura

ili sjenica. Najveće su promjene zamjetne u sjevernom dijelu starog perivoja, a uvelike su posljedica nastojanja da se novi dio na parcelama bivših kanoničkih vrtova poveže sa starom jezgrom perivoja. U perivoju se podno sjeveroistočnog ugla sjemenišnog kompleksa podiže i dječja ustanova (jaslice i vrtić), nekada pionirski dom, danas zgrada s dvoranom za kinopredstave i kazališne predstave, ali i nekoliko lokala koji rade duboko u noć. Uz taj nekadašnji objekt dječjeg vrtića bili su predviđeni i bazeni za manju i veću djecu. Mjesto bazena za manju djecu danas zauzima fontana (sl. 18), koja po planu i tlocrtnim veličinama potpuno odgovara planerskim intencijama arhitekta Zvonimira Frohlichha.

Nakon proširenja perivoja parcele kanoničkih vrtova (sl. 20) svedene su na uzak pojas. Danas je taj pojas odvojen od perivoja zidom koji nema kontinuitet glede materijala ni oblika, a na nekim je mjestima i dodatno nagrđen nekvalitetnom žičanom ogradom.

Šezdestih godina 20. st. se u perivoj postavljaju i prve skulpture (sl. 17). Prva je 1964. godine postavljena kamena skulptura *Goranov kubus* Vojina Bakića (sl. 22). Ta je kamena skulptura postavljena na zatravnjenoj čistini približno na polovici sjeverne trećine perivoja. Sljedeća je postavljena Augustinčićeva bronca *Akt*, 1966. godine (sl. 29) u blizini nekadašnjeg Pionirskog doma.

Prostor bivšega Nadbiskupskog, danas Langova trga (sl. 20), pretvoren je u parkiralište i benzinsku crpku tako da je potpuno nestalo ideje o dječjem igralištu, koju su biskupu Mihaloviću ponudili građani Vlaške još davne 1870. godine.

Prostor perivoja Ribnjaka nije bio pošteđen planerskih nastojanja da se ideje primjerene vremenu u kojemu se perivoj našao primijene i na njega.

Već se regulacijskom osnovom grada Zagreba iz 1889. godine³¹ (sl. 21) ulica što je bila predviđena u smjeru istok – zapad prikazuje kao ravni produžetak ulice uz franjevačku crkvu na Kaptolu.

Na drugim planovima predviđa se povlačenje iste takve ulice (sl. 23), ali sa pravokutnim lomom³². Prema sljedećim intencijama predviđena je i ulica u smjeru sjever – jug (sl. 24), koja bi se na produžetak ulice uz franjevačku crkvu, smjerom istok – zapad, ulijevala sa stražnje strane parcela na Kaptolu³³.

No najradikalnija je zamisao (sl. 25) bila ona arhitekata Zemljaka i Bahovca³⁴. Njihov je projekt predviđao smještaj stadiona za nogomet i atletska nadmetanja te kompleks otvorenog bazena i teniskih igrališta na sjevernom dijelu današnjeg perivoja, te pravilnu izgradnju na zapadnom rubu perivoja, s tim da se danas postojeće kurije sruše i na njihovu mjestu izgrade izolirani stambeni kubusi kvadratičnih tlocrta. U prostoru podno nadbiskupskog dvora nakon rušenja svih kuća na sjevernom rubu stare Vlaške ulice njihovo bi mjesto zauzeli visoki samostojeći objekti izduženih pravokutnih tlocrta³⁵, postavljeni unutar zelenog pojasa produženoga s prostora današnjeg perivoja sve do Bakaćeve ulice, te na južnoj

SL. 27. Crtež vrtlarove kuće i portala na glavnom ulazu u perivoj Ribnjak

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 27. Drawing of the gardener's house and the portal at the main entrance to Ribnjak Park

SL. 28. Crtež paviljona biskupske oranžerije

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

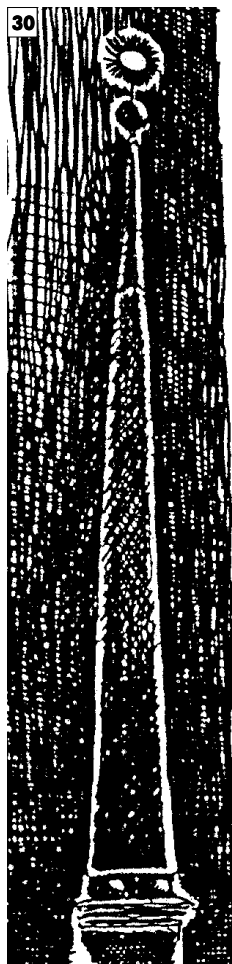
FG. 28. Drawing of the pavilion of the bishop's orangery

SL. 29. Crtež skulpture Antuna Augustinčića *Akt*

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 29. Drawing of the sculpture *Nude* by Antun Augustinčić

SL. 30. Obelisk na križanju Vlaške i Branjugove ul.

Crtež • Drawing by Dražen Arbutina

FG. 30. Obelisk at the intersection of Vlaška and Branjugova streets

SL. 31. Biskupski dvor i začeci budućeg perivoja

Izvor • Source Doronić, L., 1991a

FG. 31. Bishop's palace with rudiments of garden

SL. 32. Glavni ulaz u perivoj Ribnjak

Izvor • Source Doronić, L., 1991a

FG. 32. The main entrance to Ribnjak Park

strani omeđenoga novom trasom ulice koja bi se Cesarčevom spojila na današnju staru Vlašku. Osobito je zanimljivo i rješenje prostora današnjeg Langova trga. Naime, na tom je mjestu predviđen paviljon (sl. 26) veličinom, a možda i namjenom, sličan Meštrovićevu paviljonu.

Može se zaključiti da prostor perivoja Ribnjaka nije bio pošteđen planerskih nastojanja da se ideje primjerene vremenu u kojemu se perivoj našao primijene i na Ribnjak. Tako su izrađene planske skice koje na različite načine interpretiraju prostorni razvoj perivoja Ribnjaka, a najradikalnije su možda one nastale tridesetih godina, čiji su autori arhitekti Bahovac i Zemljak, a kao neizvedene ideje zanimljivost su koja je i danas simbol događaja što bi mogli uslijediti pri mogućem preuređenju perivoja.

■

Literatura • Bibliography

1. **Dobronić, L.** (1965), *Zagrebački vrtovi i parkovi u XIX stoljeću*, "Hortikultura", 2-3: 5-13, Split.
2. **Dobronić, L.** (1972), *Zagrebački vrtovi i parkovi u XIX stoljeću*, "Kaj", 7-8, Zagreb.
3. **Dobronić, L.** (1986), *Kaptol i Gornji grad nekad i danas*, Školska knjiga, Zagreb.
4. **Dobronić, L.** (1987), *Nastanak perivoja Ribnjaka u zamahu romantike*, "Hortikultura", 1-2: 17-24, Zagreb.
5. **Dobronić, L.** (1991a), *Zagrebačka biskupska tvrđa*, Školska knjiga, Zagreb.
6. **Dobronić, L.** (1991b), *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Školska knjiga, Zagreb.
7. **Dobronić, L.** (1992), *Slobodni i kraljevski grad Zagreb*, Školska knjiga, Zagreb.
8. **Dobronić, L.** (1994), *Renesansa u Zagrebu*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb.
9. **Faber, A.** (1990), *Zagreb između prethistorije i srednjeg vijeka*, "Prilozi Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za arheologiju Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu", Zagreb.
10. **Frohlich, Z.** (1952), *Park Ribnjak u Zagrebu*, "Arhitektura", 5: 36-37, 39, 41-42, Zagreb.
11. **Frohlich, Z.** (1957), *Iz zagrebačkih parkova*, "Hortikultura", 4: 13, 17, Zagreb.
12. **Gostl, I.** (1994), *Zagrebački perivoji i promenade*, Školska knjiga, Zagreb.
13. **Herkov, Z.** (1957), *Ime grada Zagreba u prošlosti*, Arhiv grada Zagreba, Zagreb.
14. **Kani, Z.** (1965), *Javne površine Zagreba poslije 1918. godine*, "Hortikultura", 2-3: 45-46, Split.
15. **Klaić, N.** (1982), *Zagreb u srednjem vijeku*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
16. **Knežević, S.** (1992), *Povijest Potoka i memorija Tkalčićeve*, katalog izložbe "Vrtne arhitektice za Tkalčićevu ulicu", Galerija ULUPUH, Zagreb.
17. **Kovačević, J.** (1956), *Stari zagrebački parkovi*, "Hortikultura" 3: 24-26, Zagreb.
18. **Ladović, V., Premrerl, N.** (1980), *O vizualnoj i komunalnoj opremi*, "Arhitektura", 174+5, Zagreb.
19. **Maruševski, O.** (1993), *Kuća boga Dioniza u Mikulićima*, "Život umjetnosti", 52-53: 4-9, Zagreb.
20. **Matasović, J.** (1922), *Stari i starinski Zagreb*, Naklada "Narodne starine", Zagreb.
21. **Milić, B.** (1995), *Razvoj grada kroz stoljeća, 2, Srednji vijek*, Školska knjiga, Zagreb.
22. **Mišćević, Lj.** (1987), *Memorija sunca*, "Čovjek i prostor", 412-413: 8-10, Zagreb.
23. **Mohorovičić, A.** (1952), *Analiza historisko-urbanističkog razvoja grada Zagreba*, "Rad JAZU", 287, Zagreb.
24. **Obad Šćitaroci, M.** (1992), *Hrvatska parkovna baština*, Školska knjiga, Zagreb.
25. **Pandžić, A.** (1994), *Topografija Zagreba u srednjem vijeku i toponim Zagreba na zemljovidima od fra Maura do Sambucusa*, u: *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, Zagreb.

26. **Pavić, M.** (1959), *Zagreb-fotomonografija*, Orbis i Mladost, Zagreb.
27. **Schneider, A.** (1929), *Perivoji, vrtovi i šetališta u starom Zagrebu*, "Narodna starina", 8: 149-180, Zagreb.
28. **Sertić, R.** (1957), *Park Ribnjak u Zagrebu*, "Hortikultura", 3: 8-12, Zagreb.
29. **Sertić, R.** (1958), *Park Ribnjak u Zagrebu-floristički dio*, "Hortikultura", 2: 22-29, Zagreb.
30. **Škalamera, Ž.** (1994a), *Teritorijalni razvitak grada Zagreba u zrcalu zemljovida i geodetsko-katastarske dokumentacije*, u: *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, Zagreb.
31. **Škalamera, Ž.** (1994b), *Zagreb i okolica na zemljovidima XVIII stoljeća*, u: *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, Zagreb.
32. **Škalamera, Ž.** (1994c), *Zagreb na kartografskim prikazima Nikole Angielinija iz XVI stoljeća*, u: *Zagreb na geodetsko-katastarskim zemljovidima i u zemljišnim knjigama*, Zagreb.
33. **Ungar, P.** (1949), *Parkovi u Hrvatskoj*, "Arhitektura", 18-22, Zagreb.
34. **Zemljak, I.** (1954), *Zagrebački parkovi*, "Čovjek i prostor", 21: 3, Zagreb.
35. ******* (1960), *Zagreb u klasicističkom dekoru*, "Iz starog i novog Zagreba", II, Muzej grada Zagreba, Zagreb.
36. **Zrinjevcan** (1940), *Zagrebački perivoji (kulturno-historijska crtica)*, "Zagreb", Revija Društva Zagrepčana, VII, 2: 38-47, Zagreb.
37. **Žmegač, A.** (1994), *Oblik katedralne utvrde u Zagrebu*, "Radovi Instituta za povijest umjetnosti", 18: 123-127, Zagreb.

Dokumentacija • Documentation

1. **Andel, G.** (1995), *Perivoj Ribnjak i njegovi prvi počeci*, seminarski rad iz kolegija Vrtne umjetnost, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
2. **Baltić, M.** (1973), *Revitalizacija spomeničke urbanističke cjeline Stari grad-Zagreb*.
3. **Jurčić, I.** (1989), *Doprinos Mihovila Kunića u poznavanju stanja i razvoja vrtne umjetnosti sjeverne i zapadne Hrvatske u prvoj polovici 19. stoljeća*, magistarski rad, Fakultet poljoprivrednih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
4. ******* (1969), *Urbanistička cjelina Stari grad-Zagreb*, konzervatorska dokumentacija, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb.

Arhivska građa • Archives

1. **Generallandesarchiv, Karlsruhe** - Plan grada Zagreba, Hfk, Bd. XV.
2. **Kriegsarchiv, Wien** - Karta Zagreba i okolice, Nr. G I h 1-1-5.
3. **Nadbiskupski arhiv u Zagrebu** - Praesidial Mihalović, 137/1890.
4. **Nationalbibliothek, Wien** - Prikazi grada Zagreba, Cod. 8609, Cod. 8607.
5. **Povijesni arhiv Zagreb** - Karta br. 3621-IA/63; 3167-IA/43; 3157-IA/37.
6. **Staatsarchiv, Dresden** - Plan grada Zagreba, Schr. XXVI, F. 96, Nr. 6, Bl. 14/15; - Plan grada Zagreba, Schr. XXVI, F. 96, Nr. 11, Bl. 18.

Summary • Sažetak

The Development of Ribnjak Garden in Kaptol, Zagreb, and Designs for the Park

Today's Ribnjak Park was laid out in 1830 as the bishop's garden, on the site where small fish ponds (*ribnjak* = fish pond) earlier existed.

The wider area of the park was always covered by research into historical or cultural changes in the city, but the focus was usually on the surrounding parts of the city and not on the area of Ribnjak Park itself, which was included only in passing. There were no illustrations that would show that area in particular and its relationship with the city. The author singled out what is known about Ribnjak Park to date, and presented it visually in a sequence of drawings.

- As presented by the Croatian historian Tkalčić, at the end of the **14th century** there had been a single fish pond under the eastern wall of the fortifications of Zagreb Cathedral (Kaptol) (FG. 1). It was a natural part of the medieval defence system.

- Nikola Angielini's **sixteenth century** drawings of Kaptol and Gradec were the first drawings (FG. 2) based on actual contemporary conditions. They show the medieval nucleus of the city of Zagreb, and three fish ponds.

- **Seventeenth century** maps do not give a lot of data about the appearance of the city, nor of the area of today's Ribnjak Park. However, in 1642 the chronicler Benedikt Vinković wrote: "to the east, the old belt of the church was ensured by two fish ponds of the Zagreb bishop instead of a moat, one of them still exists, the other lies deserted..."

- In the **eighteenth century** a map was made for the personal use of Emperor Joseph II, it shows Ribnjak (FG. 4) as an unarranged and unbuilt-up area, with two small ponds.

According to the testimony of Mihovil Kunić, before Bishop Alagović began his "drive" to lay out the park in the 1830s the area of the former fish ponds was a disgrace, and a threat to the health of both the bishop and the nearby citizens. In 1830 the bishop started works supervised by Leopold Klingspogel, who designed the first garden (FG. 7) with a waterfall, exotic plants and decorative statues. The work was finished by placing an obelisk in front of the eastern entrance to the park.

This original garden did not last long, and pictures from 1853 (FG. 10) show that almost all the water surfaces had disappeared, except the one on today's Langov trg. Twenty years later this was dried out, too.

- At the **end of the nineteenth** and the **beginning of the twentieth century** the park did not change, but plans were made (FGS. 21, 23, 24) that would have changed its character. The one by architects Bahovac and Zemljak (FGS. 25, 26) was the most radical and planned a sports stadium in the area.

- **After the Second World War** the park was completely opened to the public and, what was even more important, it was extended northward to include the former canonical gardens. The plans were made by architect Frohlich (FG. 16) in 1946. Today the park is mostly as it was then designed, the only additions being sculptures (FGS. 22, 29) by some modern Croatian sculptors.

Dražen Arbutina

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72

GOD. • VOL. 4(1996)
BR. • NO. 2(12)
STR. • PAG. 133-
ZAGREB, 1996.

srpanj - prosinac • July - December

D. Arbutina: Razvoj kaptlskog vrta Ribnjaka ...

Pag. 253-270